

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՍՏԱՅԻՆ ԵՐԱՅԻՆ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի, Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Քիթիլում գրվում են խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлиς, Редакция „Мшакъ“, համ. Tiflis, Rédaction „Mschakъ“, Տ է 1 է ֆ օ ն № 253.

Քիթիլում գրվում են խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлиς, Редакция „Мшакъ“, համ. Tiflis, Rédaction „Mschakъ“, Տ է 1 է ֆ օ ն № 253.

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՍՏԱՅԻՆ ԵՐԱՅԻՆ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Մրանով յայտնում ենք մեր խորին ու անկեղծ շնորհակալութիւնը այն անձանց, որոնք թէ՛ գրաւոր կերպով յայտնեցին մեզ իրանց ցուտակցութիւնը և թէ՛ անձամբ յարգեցին՝ առաջինին խնամքով ամուսնու, իսկ վերջիններին բազմաթիւ զօրօր:

ԱՒԱԳՉԱՆ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆՆԵԱՆՑԻ

Թագու՛մը, որ կայացաւ սեպտեմբերի 30-ին 1904 թ. Շուշու: Մեծաւ յարգանքով կողակից՝ Ներսիսեան, որդի Սարգիս և ութ դստերը Աւագ. Պատուականնանցի:

ԲՈՎԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
Նորից յիշեցնում ենք.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մատու. Բացակայների կոնցերտը. Հայոց ներկայացուցիչները Բագուում. Երեքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատարագի շուրջը. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.— ԼԵՆԻՆԳՐԱԴՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՆՈՐԻՑ ԹԵՃԵՆՆՈՒՄ ԵՆՔ

Չմեռը մտանում է, իսկ լեռնային գիւղերում նա նոյն իսկ սկսվել է: Մեր գիւղացիները վերջացնում են իրանց այն բոլոր աշխատանքները, որոնք գրաւում են կատարվում և կամացկամաց քաշվում են դէպի իրանց աման ներքը, դէպի օդաները:

Գիւղացիները մի մասը կը գնայ պանդուխտութեան, իսկ մեծագոյն մասը կը մնայ գիւղական շրջանում: Յերեկը, անկասկած, բաւական գործ կը գտնվի գիւղում, իսկ երեկոները և այն էլ երկար երեկոները պէտք է նուիրվին անգործութեան կամ զանազան առեկտէններին: Անա երբ պէտք է գիւղական գրագէտները սկսեն իրանց օգտակար գործունէութիւնը գիւղում և իրանց անգրագէտ հարկաններին օգնեն տեղեկանալու իրանց չիմացածի մասին գրքերից և լրագիրներից:

Մարդիկ կը ցանկանային նոյն իսկ գարնան և ամառվան ամիսներում տեղեկութիւններ ունենալու դրսի աշխարհից, բայց նրանք անկարող են, որովհետև աստիկ զբաղված են և ցերեկվայ աշխատանքից յոգնում են: Իսկ ձմեռը բոլորովին ուրիշ վիճակ է. գիւղացին ոչ միայն ժամանակ ունի գրքերի հետ ծանոթանալու, այլ անհասարակ պահանջ ունի այնպիսի զբաղմունքներ, որոնք թուլացնէին ձմեռվայ երկար և անզուգական գիշերների ծանրութիւնը:

Փորձը ցոյց է առնում, որ գիւղացիները մեծ հաճոյքով են ծանօթանում նորութիւնների հետ, մասնաւոր այնպիսի բաների հետ, որոնք այս ու այն կերպով մի որ և է առնչութիւն ունեն նրանց կենսաբան հետ:

Մենք մի քանի անգամ դարձրել ենք մեր գիւղական գրագէտների ուշադրութիւնը գիւղական ընթերցասիրութեան զարգացման վրա: Մենք նորից շոշափում ենք նոյն խնդիրը՝ մի աւելորդ անգամ ևս յիշեցնելու նրա կարևորութիւնը:

Գիւղը պէտք է ընտելանայ կարդալու օգտակար և նրա կենսաբան յարմարեցրած գրքեր—գա կենսական մի մեծ պահանջ է: Եւ անհրաժեշտ է այդ պահանջին բաւարարութիւն ապահովելու կերպով:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Մ Մ Ո Ւ Լ
Բժշկութիւնը գիւղերում... Մեր կենսաբան մեծապատիւ, անհնարանազատ կողմերից մէկը և, եթէ կամենանք էր, առաջինը: Շատ վեճ է եղել այն մասին, թէ ինչու մեր գիւղական աշխարհում տանջվող մարդկութիւնը մատնված է սպէս «Չառաճներին», «Փայլներին», «Լին-

լաց ու կոծի ձայն եւ լսում. դուրս եմ գալիս և տեսնում, որ մի կին իր երեխաներով շրջապատել են իրանց տան միակ նեցուկին—եղանը, որը ուռած—պտուկ էր դեռ—նին և անգաղար բղբում էր: Մանուկները երեխաների հեղինակները սիրտ էին կրտառում: Փորքիկ 10 տարեկան երեխան անգամ զգում էր, որ յանձին անկեղծ կենդանու կրցնում է իր ճօր տան գլխաւոր նեցուկներից մէկին և լալիս էին նրանք, ինչպէս կը լային, եթէ տան անդամներից մէկը պակասեր:

Յօդուածագիրն ասում է թէ կարող է այսպիսի հարեւաւոր օրինակներ բերել: Ոչ միայն հարեւաւոր—հաւատացած ենք—այլ և հազարաւոր, մէկը միւսից ազուր, մէկը միւսից բարձր ազգակող խորին սպիտութեան, կատարեալ անօգնականութեան մասին: Եւ, ըստ երևոյթի, ոչ մի հնար չը կայ և չը պիտի լինի մեր դժբախտ ժողովուրդը այդ ողբալի գրութիւններից ազատելու: Մեր կենսաները հիւանդանոցներ բաց կանեն այնտեղ, ուր թմրուկներ են շուռում նրանց փտաբանելու համար, ուր նրանց շատերը կարող են մատով ցոյց տալ իբրև բարեբախտ: Իսկ գիւղական խեղճ, անհասկացող, մութ ժողովուրդի մէջ ինչ բարեբախտութիւն, ինչ խնամք: Ո՞վ է այդպիսի բաների մասին լուրջ խօսում: Եւ եթէ կայ մի թարուածիւն մի փորքիկ շող, եթէ կարելի է յուսալ թէ գիւղական մարդկութեան այդ խոր զաւակների ականջին մի մի կարող է իր ձայնը հասցնել, այդ այն է միայն, որ գիւղական աշխարհի խալ անկիւններն էլ մտնում է բժշկական ժողովրդականացրած գրականութիւնը: Մենք մեծ ուրախութեամբ կ'ընդունենք յարաւաստի յետաւոր տղաները:

Համարձակ կերպով կարող եմ ասել, որ թաղամարտում այն ընտանիքը, որը ստանում է «Առողջապահութիւն» ազատված է ամեն տեսակ գիւղական բժշկութիւններից, սնտոսիպազաութիւններից և այլն: Ընթերցողը պէտք է տեսնէր, թէ որպիսի հետաքրքրութեամբ են լսում գիւղացիք «Առողջապահութիւն» ի համարներից մէկում գետեղած «Չփիլի» վերաբերեալ յօդուածը, մի խնդիր, որը գիւղացու սրտին շատ մօտ է: Բժշկիկ Աղաւթեանի յօդուածը համոզեցուցիչ էր, ուստի լուրերի հին համոզմունքների մէջ մի տեսակ տատանում էր նկատվում: Պէտք է յուսալ, որ կարճ ժամանակամիջոցում այդ նոյն գիւղացիք միւս բոլոր անհիմն սնտոսիպազաութիւնների վերաբերմամբ նոյնպէս կը զգուշանան:

Ժողովուրդը—ասում են—չէ հաւատում բժշկական գիտութեան, չէ հաւերում, ինչպէս և չէ գիմում բժշկիկներին: Ծեծածովի արդարացում: Իրանով ապացուցվում է միայն այն, որ անընդունակութիւնը անկարողութիւնը, հասարակական ինստիտուտի բացակայութիւնը կարելի է ծածկել ողորմելի Քրիստոսի, դատարկ սոփեստութիւնների սակ: Անողորմ ասում է և տեսնում է իր արածի առատ պըտուղները: Մի տարի առաջ միսից հրատարակվել «Առողջապահութիւն» առանց թերահաւատութեան, առանց տատանութիւնի, հաւատացած որ գործը կատարացնէ հետաքրքրութիւն, համակրութիւն: Բայց անկողմ կերպով տարվայ բաժանորդագրութիւնը, «Թերթի» խմբագրութիւնը վկայում է, որ նշանաւոր աղուութիւն է գտել ժողովրդի մէջ: Մի նոր ապացոյց էր աշխատողը կը գտնէ պատրաստ հող, որ ամեն շարքի ծնողը ծուրութիւնն ու անտարբերութիւնն է:

«Մշակը» անցեալ տարի ողջունել է ժողովրդականացրած գիտութեան այդ էփան, ամենքին մատչելի օրգանի հրատարակութիւնը: Միայն կը ցանկանայինք, որ «Առողջապահութիւն» խմբագրութիւնը աշխատէ իր բազմակողմանի ներթերի համար աւելի պարզ, ոչ մի մթութիւն և թերեմտացութիւն չը ներկայացնող լեզու մշակել: Տարբարխտաբան, թերթի սրբագրութիւնը, մանուկնայ այս առաջին համարները, շատ անհատար է և դա շատ ցաւալի է մանուկնայ մի ժողովրդական հրատարակութեան մէջ, որի իւրաքանչիւր բառն ու տառը պիտի պարզ, անսխալ կարգացվի: «Թերթի» խմբագրութիւնը,

երեկ չը կամենալով յոտ մնալ իւրաքանչիւր հայ պարբերական հրատարակութեան սովորւոյցից, իր սեփական ուղղագրութիւնն է մտցրել: Չը գիտեմք ինչ վնաս է տուել մեր յատուր առողջապահական գիտութեան, և անա նա վնասված է թերթից: Բանը այն տեղին է հասնում, որ գրվում է «Վրախ», «Բաղրախ», որ չաղ ապացոյց՝ որ ծայրայեղութիւնների ազդ ենք ստանի Մետրոպոլիտան տառերը, կարծելով թէ մեր ամեն մի պակասութեան, ամեն մի անկարգութեան պատճառը դրանք են: Չարմանքով կարողացինք և «անբարեխաղ» բառը, որ պիտի նշանակէ «անբարեխաղ»:

Գրամօֆօնի կոնցերտը անկարող է գիւղաւորական մեծ բաւարարութիւն ապահովել, բայց գոհացնում է մարդու հետաքրքրութիւնը և զաղափար է տալիս երգչի և երաժշտագէտների ընդունակութեան արտաքին արտայայտութիւնների մասին: Օրինակ հասարակութիւնը հետաքրքրութիւն ունեցաւ բաւական նպատակը գաղափար կարգով երգչուհի Բարոնատի երգչուհի ինքն ամեն ինչ հետաքրքրութեան մասին, որի մէջ նկատելի են և ճաշակ, և ընթերցիւն, և ձայնի ոյժ ու մեծ ճկունութիւն: Հիմապի էր երգչի Բարոնատի երգչուհի «Միլիանա սափրիչ» օպերայից: Ընդհանրապէս, ամեն արդարաբանութիւն, արտայայտիչ ստուգանութիւն և սոհասարակ մշակված երգչուհի ինքն—անա Բարոնատիի տառնաւայտութիւնները: Համեմատաբար աւելի աղօտ էր երգչի Տամարիոյի ձայնի արտայայտութիւնը, բայց և այնպէս բաւականաչափ երկացին նրա ձայնի ընթերցիւնը, ճկունութիւնը և ոյժը: Հասարակութեան համար հետաքրքրական էր լսել տիկին Ֆիլիպի երգչուհու ռեժիս և ճկուն ձայնը ճաշակով մշակված և արտայայտիչ երգի հետ:

Մենք չենք խօսում այն բազմաթիւ երգչուհիների պատկանող երգչուհի մասին, որոնց հետ ծանօթ են թիֆլիցիները, ինչպէս, օրինակ, Ֆիլիպի, Շարիպովի, Կամիլոնից և միւսները: Չուրախանք Բարոնատի նուագաձուլութեան ընդօրինակութիւնը տպաւորութիւն չը թողցի իսկ կարուստի նուագաձուլութիւնը առաջ բերեց հիացմունք և ծափահարութիւններ:

Հայ արտիստները երգչերից վերջած էին Կոտանեանի «Կուսիկը» և Ամիրջանի «Լոնց», միւսերը էկան, վրացիներից—Կարգարեանու մի երգը: Հասարակութիւնը հաւանց և կրկնել տուցի Գորիկի «Յատակում» պիեսի մէջ երգվող «Солнце выходитъ» երգը, որ երգել է Մակու Սիրոյ

ՉԱՅՏԱՐԱՎՈՒԹՅՈՒՆ ԲԱՅԻՌՈՒՄ

(Նամակ Բազուկից)

Ուրբաթ, հոկտեմբերի 8-ին, հայոց դրամատիկական խումբը ներկայացրեց վաղաժամով «Իրաւագուրկ կինը» հինգ արարածով գրած ման, թարգմանութեամբ Լ. Մէլիք-Աղաւանի: Տարբարողաբար, այս անգամ ևս Բազուկի

բուրժուական չէր պատուել թատրոնը իր ներկայութեամբ: Ըստ երևոյթիս, նա գերազանց է տեղական կուրս թատրոնից եթէ միայն վերջինը օպերային—շանտոնային քննադատութիւն չէ կրում:

Հեղինակը հինգ, բաւական երկար գովազտութիւններ մէջ, աշխատում է ներկայացնել ժամանակակից արածի կնոջ անելանելի դրութիւնը, կնոջ, որ բաժանվել է մարդուց իբրդայէս, բայց ոչ օրինականացէս, շնորհիւ օրինաւոր ամուսնալուծութիւնը խախտող պատճառները: Այդպիսի դրութեան մէջ կինը, եթէ ունի իւր սպանն է իր սիրած մարդու հետ, ունենում է նրանից երեխաներ, և կազմում է այդպիսով նոր բնաւիտը, այնուամենայնիւ օրէնքի աչքում շարունակում է լինել բողբոջներ իրաւագործը, որովհետեւ նախկին ամուսնը, որի հետ նա օրինականացէս չէ բաժանվել, կարող է ամեն բոլոր խնամարարի պէս երջանութիւնը, որ նրա կինը գտել է ուրիշի հետ և քանզի նրանց բախտաւոր դոյուլութիւնը...

Սերգէյ Ղազարյան (Պետրոսեան), հարուստ վաճառական, որի ամբողջ ընտանիքը բաղկացած է երկու աղջկաներից Կատերինայից (Սիրա-նայ) և Լիլիթայից (ա. Մանքանայի): Նրա եղբայր Անսիին (Վոյոյ), ծերունի ամուսին, ապրում է ըստ հին կարգերի և ամուսն է ժամանակակից նորութիւնները, հակառակ է եղբոր Սերգէյին որը ընդունում է իր տան մէջ աշխարհիկ հասարակութիւնը իր աղջիկներին համար, որոնցից մէկը Լիլիթան մտածում է նոյն իսկ իշխանի գնալ. սա շատ գաւառիկ օրինակ է, զուարճաւոր և տիպոսաւոր ամուսին է որոնում, որին և զանում է: Իսկ Կատերինան սիրում է մի խելո՞ւ ուսանողի— իրանց ընտանիքի անս Մուրինին, (Ալիքսանդր), որը արգէս անարտիչ է համարում և պարագայում է փաստաբանութեամբ Մակայն Կատերինան, ճանճրանալով մոտոսն աշխարհիկ կեանքից, սիրելով մասնաւոր բնական արուեստը, գրաւորում է իրանց ընտանիքը յաճախող հոգակարգ դերասան Պրոսովից (Օհանեան) և այդ փառաբանված արտիստի ճառերի ազդեցութեան տակ, մոռանալով նոյն իսկ իր սէրը դէպի Մուրինը, փոխում է նրա հետ հայրական սիրոց և նուիրում է իրան բեմադրում է, որ հոգակարգ դերասանը բարոյագէտ բողբոջներ փչացած և ընկած մարդ է, անձատուր է լինում բեմից դուրս արքեղադրութեան, թղթախալի, անուսակութեան և հասնում է նոյն իսկ այնպիսի խաղաղութեան, որ դիտակցարար պատճառ է իր կնոջից, Կատերինայից, որ սա վաճառէ իրան Կլիշայէզ միլիոնատէրին, որպէս զի կարելի լինի նրանից կորուցել 5000 ռուբլի: Միւս բեմական գործիչները Պրոսովից չունեն երևում Կատերինային և օտարաբան տան տղամիջ, որի մէջ լինել է, վճռում է բաժանվել Պրոսովից: պատանձմամբ Մուրինը այցելում է նրա ամուսնու տունը և իմանալով Կատերինայի վիճակը, առաջարկում է փոխել ամուսնու տնից և շրջապատող ճանքից:

Եւ ան հատերինան ապրում է Մուրինի տանը, որը յայտնի է գործիչ իրի փաստարար և ազնիւ, շիտակ մարդ. նրա մէջ վերադարձում է իր նախկին սէրը դէպի Մուրինը, որին մերժել էր: Նրանք երեխաներ են ունենում, որոնք արձանագրվում են իբրև ապօրինի զուակներ, որովհետեւ Կատերինան օրինականացէս չէ բաժանվել Պրոսովից, որը, օրէնքի աչքում, նրա ամուսին է համարվում, ուստի և ամեն բոլոր կարող է գալ և պահանջել նրան և երեխաներին:

Այդ աղջից առաջ է գալիս Կատերինայի և Մուրինի շարունակ լարված հոգեկան դրութիւնը, նրանք տանջվում, չարաբարվում են և երկրորդ են կրում, որ ան այդ դժբախտութիւնը վրա կը հասնի: Եւ նա համարում է, որ անաւայ հեռացումից յետոյ գալիս է Պրոսովը և պահանջում իր կնոջը Կատերինային: Մուրինը, վրդովված նրա լրբութիւնից, իր հայրական իրաւունքները ոտնակոխութեանց և զզարով, սուղայի, որ անպար է պաշտպանել չիբաւազուղչի Կատերինային, որ նա աւելի էր կրնէ է, քան Պրոսովը, մտնում է սրտի պայթումից: Կատերինան, մնալով անսէր, փոքորք ճգնած, որովհետեւ նրան դուրս են քշում նոյն իսկ տնից, գրկվելով Մուրինից, որին այնքան ջերմ սիրով սիրում էր, գրկվելով և իր երեխաներից, կամենում է ինքնասպանութիւն գործել, մասնաւոր որ նրան կանչում է և քննելը, մեղադրելով թէ կեղծիք է կատարել և երեխաներին արձանագրել իբրև ապօրին, այդ բանը արել էր Մուրինը այն նպատակով,

որ պապարտում օրինականացէս իր երեխաներին: Եւ ան հատերինան ձեռքն է առնում ամբողջական և մի բոլոր:— ապէս է անշուշտ փոխել, բայց զաւակի աղազակը փրկում է նրան և նա, տանջվածը, վճռում է ապրել... Դրանով և վերջանում է դրաման:

Գլխաւոր գերբերը պատկանում էին Սիրանոյշին, Օհանեանին և Ալիքսանդրին: Տ. Սիրանոյշը առեց իրաւագործ կոտորելու արտաված և իրականոր պատկերը, մի կնոջ, որը ամբողջ կեանքում տանջվում է մի ժամանակ գործած մի սխալի հասարակութեան գործով գրաւվելու և Պրոսովի պէս բարոյական հրէջի հետ ամուսնանալու համար: Դրաւասանուունը ջերմ ծախսերից կխոսվ չափ լցված դարձրէր Ալիքսանդրը իր գերբ տարաբաւ բաւական մտածված կերպ: Առհասարակ այդ դերասանը բարեխղճօրէն և կատարում իր վերցրած դերերը և նրանից էթէ դեռ չէ մը չափվել բողբոջների կարգի: Արտաւոր բայց այդ շուտով կը լինի Օհանեանը այս անգամ անբո՞ւ էր. պարզ մշակը ւ՞տ առողջանութիւն, կատարելով ընդունակութեան ցոյց տալու իրան «հոգակարգ», ինչպէս դերն էր պահանջում— այդ բոլորը ստիպում էր ունկնդիրներին հետևել նրա խաղին խորին ուղարկութեամբ, որ արտաւոր կատարելագույն արգարացրէր: Վրոյը իրան յատուկ սրամոտ թեժամբ և հետաքրքրիւ ընդունակութեամբ իր խաղով զեղեցիկ տպագրութիւն թողեց: Տիլին Փանանձեմը, որ խաղում էր Պիեթակայի դերը և Ալիքսանդրը, որ խաղում էր Արկադի Գորնովի դերը, վատ չէին և ինչպէս միշտ, նպատակներ ընդհանուր աղողութեան: Հէյց դրանք են բոլոր այն անընթաց աշխատակիցները, առանց որոնց բեմը չէ կարող գոյութիւն ունենալ: Լաւ էր և ա. Մանքանայը, այդ արտիստուհին նոր է և մեք կարծում ենք, որ նրանից կը մշակվի ժամանակով բոլոր խոյր ոյժ, առաջով դժուար է ճշդիւ որոշել:

Արշ. Առաքելեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒԲԵՐ

Թիֆլիսի քաղաքային դուստն իր երեկվայ նկարագրով զարգանքը կարգաւորելով, մեծամասնութեամբ քաղաքային ընտրվեց Քրիստոս Վերմիբեան, ստանալով 45 սպիտակ ռուբլ' 27 սևի դէմ:

Մեզ հարգուած են, որ արդէն տպում է և նույնիմբր անում լոյս կը տեսնի հանգուցեալ Բ. Կարա-Սուրբպալի հաւարած և մշակած երգերի երկրորդ տեսքը, որ պարունակում է իր մէջ հետևեալ 10 երգերը. 1) «Ձմեռն անցաւ», 2) «Սիրուհի, բեզ համար» և «Աղջիկ, դու սիրում», 3) «Երբ որ բացուին», 4) «Հանգիստ իմ անոջը», 5) «Վարդ կոչելու», 6) «Այժման», 7) «Երազը», 8) «Պարզ սպիտակ մօտ» և «Օրիկ», 9) «Բօյլը բարձր», «Հով արէք, սարեր ջան» և «Անցար սարեր» և 10) «Ձմեռն ու զինչ» ու «Կոնց վառչին» (քրդական երգ): Այս անգամ երգերի բովանդակում են անմիջապէս նուստներ իտակ, Ներդաշնակված են պիանոսի համար և աւելի մտաշիկ են քան առաջ. Ներդաշնակողը թիֆլիսեանի յայտնի երաժշտագէտ Լեօնիդ Կարանն է: Երկրորդ տեսքի գինը կը լինի 75 կոպէի:

Բազում, պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն, հոկտեմբերի 7-ին խորհրդով հրէւանդացի են 2 հոգի (1 ուսու և 1 գերմանացի). մտնել է միայն 1 մարդ նախկին հրեանդաներից: Հոկտեմբերի 8-ին հրեանդացի են 5 հոգի (3 ը ուսու, 2 ը թուրք). մտնել են 2 հոգի, որոնցից մէկը նախկին հրեանդաներից:

Տպագրական գործին ծառայողների ընկերութիւնը վերջացրել է իր ընդհանուր վիճակագրութիւնը տպագրական բոլոր հիմնարկութիւնների վերաբերութեամբ մինչև 1904 թիւ յունվարի 1-ը: Ռուսաստանի 90 նահանգներում (բացի Յիւլիանդայից) տպագրական հաստատութիւնների թիւն է 4741, ձուլարանների և դրամը գործարանների ու պահեստատեղիների թիւը՝ 635, լուսանկարչատանների թիւը՝ 2,017, հրատարակիչներ և գրաւաճանների թիւն է ամբողջ Ռուսաստանում 3,775, նստարների խանութների 383 հատ են, գրադարանների 4489, խմբագրութիւնների 1729: 1883-ից մինչև 1904 թ յունվարի 1-ը միայն Ներքային Ռուսաստանում տպագրական հաստատութիւններն աւելացել են 944 հատով, լուսանկարչատաները՝ 950-ով, հրատարակիչներն ու գրաւաճանները՝ 1,587-ով, իսկ գրագրանները 2418 ու:

Մայրաքաղաքի լրագրի քաղաքների ասելով, ժողովրդական լուսաւորութեան միջնաբերութեան մէջ վերջնական վճիռ ստանալու մտնում է մի կարող հարց արհեստագիտական կրթութեան գործի համար: Մինչև այժմ որ և է արհեստագիտական հիմնարկութիւն, կուրսեր և այլն բանալու համար դեռանական գրագրութիւնը չափազանց մեծ տեղ և ժամանակ էր խլում: Այդպիսի հիմնարկութիւնները միայն զամբից ենթ սիւյ կն 3 միջնաբերութիւնների ներքին գործերի, երկրագործութեան և լուսաւորութեան. դրա համար էլ թոյլտուութիւն պէտք է ստացվի երեքից էլ առանձին-առանձին: Գործի այդ անբնական գրութիւնից առաջանում էր այն, որ երբեքն տարիներ էին անցնում, մինչև որ թոյլտուութիւնը լիւսպէս ստացվում էր: Այժմ լուսաւորութեան միջնաբերութիւնը, ցանկալով տարածել արհեստագիտական կրթութիւնը Ռուսաստանում, վճեն է ողջացնել այդ աւելորդ խոչընդոտները: Այդ նպատակով միջնաբերութիւնը ծրագրել է, որ յիշված 3 միջնաբերութիւններից ամեն մէկը երաւունք ունի առանձնապէս թոյլտուութիւնը ստանալու համար: Նրանք և ինչպէս պարտութիւնները միւս միջնաբերութիւնների և տեղեկութիւն: Յոյս կայ, որ այդ ծրագիրը շուտով կիրաւորվի:

Հարգրդակցութեան ճանապարհների միջնաբերութիւնը, ի նկատի առնելով, որ հետաւորողութիւնների ժամանակ աղքատ ճամբորդների համար շատ մեծ նշանակութիւն ունի տաք և առողջարար կերակուրը, հրամայել է, որ այստեղեղ երկաթուղիների բոլոր կայարանների բազմաթիւցում ջերմի և զիշեր պատրաստի լինեն տաք կերակուրներ, բաւարար բաժնի 7—10 կոպէի արժէքով: Նույն ժամ ջերմ համար էլ պէտք է տան 1—3 կոպէի, նայելով ամանի մեծութեանը: Իսկ սեփական կաթնայն ունեցող կայարանները եռացրած ջուրը տալու են ճրի:

«Սր. Կր.» լրագրի ասելով, 1905 թիւ յունվարի 1-ին սեռած Պետրոսեանի ընտանիքում է մի նոր հաստատութիւն—«Մամալի պիտանալ» ընտրվեց Քրիստոս Վերմիբեան, ստանալով 45 սպիտակ ռուբլ' 27 սևի դէմ:

«Սր. Կր.» լրագրի ասելով, 1905 թիւ յունվարի 1-ին սեռած Պետրոսեանի ընտանիքում է մի նոր հաստատութիւն—«Մամալի պիտանալ» ընտրվեց Քրիստոս Վերմիբեան, ստանալով 45 սպիտակ ռուբլ' 27 սևի դէմ:

ՉԱՄՐԻՑԻՆՆԵՐ (Ուսումնական գրաւու) մեզ

գրում են. «Մեր գիւղում համարեա կայսեր վերջացրել են: Այս տարի բերքը շատ նուազ էր: Պէտք է ասել, որ մեր գիւղացու եկամուտը բացառապէս միայն գարին և ցորենն է, որ օգուտտան մէջ սաստիկ եղեւմից ամբողջովս փչացաւ: Ահա տուն պէտք ունի թէ ուսուցիչը և թէ եկող տարվայ սերմացու գինը, բայց որտեղից և ինչպէ. նախ որ շրջակայ գիւղերն էլ նոյն թշուառ դրութեան մէջ են, ինչ որ մեր գիւղն է և երկրորդ. որ մեր գիւղացու գրութիւնը սարսափելի է նրա համար, որ անցնող հացաբեզեզը 3 տարի նիթապէս ամբողջովս բամբից և այլ ուս ոյժ չը մնաց զերգացու մէջ, որ կարողանայ ներկայ տարին էլ շրաւորութեան դիմանալ: Մեզ մտ գարու պուրը արժէ 55 կոպէի, ցորենը—1 ռուբլի 20 կոպէի, դարձանց նոյնպէս թանգ է, մէկ զէզի յարկը արժէ 6—7 ռուբլի, և հողի կարող է կեղք 35—40 պր գալ, իսկ խոտի պուրը արժէ 25—30 կոպէի և օրքաւոր է այս գններն էլ բարձրանում են: Գիւղում բաւական տարածված են երեխաների մէջ բզաջաւը և կարմրուկը»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Չահեստերի 3-ի կուի կասալոսիւնը եւ յամառութիւնը: «ՐԿ. ՏՕԾԾ» լրագրի թղթա-կից վասիլի Նեմիքովիչ-Գանչիկով, ընտրու-լով հոկտեմբերի 3-ի կուի կասալոսի և յամառ-բնաւորութիւնը, հետեւալ խօսքերով է նկա-րագրում այդ ցնցող տեսարանը. «Պիցնայի և Շիպլայի ոչ մի պատկերներ չեն կարող հա-մեծատելի զբա հետ»:

«Standard» լրագրի թղթալիցը եպագոնական արախէրիայի և հեծելագործի հետեւալ գնահատութիւնն է անում: Ծառերի մէջ այն կարծիքն է կազմվել, որ եպագոնական արախէրիան ուսականից լաւագոյն է: Բացի մի կէտից, բոլոր մնացեալների մէջ, կարծեօք, ուսական արախէրիան գերազանցում է եպագոնականից: Եպագոնական թնդանութիւնը աւելի սակաւ հեռագրակ են: աւելի սակաւ շարժուն, ոչ այնքան արագածիկ և աւելի փոքրաբերան են: Նրանց միակ գերազանցութիւնը սաստիկ պայթուցիկ նիւթի մէջն է կայանում, որ եպագոնականից գործ են ածում: Հնարար է, որ սկզբնական կարծիքը եպագոնական թնդանութիւնը մասին հաստատվել է Եւրոպի կուից յետոյ, թէ և չը պէտք է վրիպի ուղադրութիւնից, որ այդ ժամանակ գործ էին անվում ոչ թէ արտիլերիական հրետանի-ներ, այլ կարծ թնդանութիւնը: Եպագոնական կազմակերպութիւնը այսպէս է. արտիլերիայի 19 գնդեր, դաշտային արտիլերիայի 14 գնդեր, լեռնային արտիլերիայի 5 գնդեր, ընդհանուր ոյժը—114 բաւարեալ 684 հրետանիներով: Բոլոր բաւարեալները զինաւորված են կապա-րեայ 7 1/2 սանտիմետրեան թնդանութիւնով, ուրքը պատրաստվում են Օսակի գործարաններում: Գաշտային և լեռնային թնդանութիւնը մի և նոյն չափերն ունեն ինչ վերաբերում է հեծելագործին, նրա մասին շատերը մեծ կարծիք չունեն (Руч):

Կոմ Սկոմի ն սուր: «Times» լրագրի ասելով, կոմ Սկոմի ճառը հեռագրական գործակալութիւնները այնքան էլ ճիշդ չեն հարգու-ղել. կոմ Սկոմու յայտն է եպագոնայի ապագայի վրա ֆինանսական կողմից բաւա-կան լաւատեսութեամբ: Օկոման ասել է. «Եթէ պատերազմը էլի երկու տարի տեւէ, նրա համար անվիկիբը ընդհանուր ծախսերը կը նստեն Եպագոնայի վրա 1200-ից մինչև 1,300 միլիոն ինչ Ուրբին, ներկայ պարբրով Եպագոնայի պարտաւորակները պատերազմից յետոյ կը հասնեն մինչև երկու միլիարդ ինչի, որ կը գայ Եպագոնայի ամեն մի ընկալի հա-մար 40 ինչ, մինչ ուսաց պատերազմական ծախքերը պէտք է աւելի շատ լինեն. հաւա-նորէն, նրանց զուգորդ կը հասնէ Ռուսաս-տանում մինչև 4—5 միլիոն ինչ»:

Ֆինանսների միջնաբերութիւնը, մեկնա-բանելով կոմ Սկոմի ճառը, նկատեց, որ կոմսը նկարագրել է երկրի դրութիւնը ամե-նամասն հանգամանքներում և նոյն իսկ խոտ-ցրել է ներկից: Երկրը դիւրութեամբ գոյն կը գայ պատերազմական ծախքերի տակից: Ինչ վերաբերում է «post-bellum» ծախքերին, անհարկն է այժմ նրանց հարկել, բայց նը-բանց փոխարինում կամ հաստեցում կը լինի երկրի լիւսուրանների ընկալն ընդարձա-կումը: Եպագոնայի ֆինանսական վիճակը ընդհանրապէս կարող է լրակատար վառանու-թիւններ ներշնչել ապագայի մասին: (C. II. B.)

Անգլիսիան լրագրը՝ Եպագոնական գործերի փանկլիքեան մասին: «Morning Post» լրագրի պատերազմական ըննադատը ասում է. թէ ներկայ դէպքերի ըննադատութեան ժամանակ սովորաբար չափազանցանում են կուրպաստի-նի հրամանատարութեան ներքոյ եղած ուս-սաց գործերի թիւը, և նուազեցնում են եպագոնական գործերի թիւը: Մակայն, գործերի խիական վիճակը շուտով կը յայտնվի, և աս-տի ըստ ստիկ կը գարսանն, իմանալով, թէ որքան սեծացի են վերջին ժամանակներս եպագոնական գործերը: Եւ գարձանայ այդ բա-նի վաս պէտք չէ: Երկրորդին Գալիսից մինչև Լեռեան, որ եպագոնացիները վերա-կանգնել են, բերում էր վերջին ժամանակներս տասնեակ հազար զինուորներ: Տրանսպորտներ զինուորներով հասնում էին ոչ միայն Դալիս, այլ և Ինչկո, ուր գործեր են հասցնում կա-նուստարագէտ այն օրից, կը այդ քաղաքը ընկաւ եպագոնացիների ձեռքը: Ծառ հաւանա-կան է, որ Օլիանայի գործերը վերազանցում են իրանց թուվ կուրպաստիկի գործերից: (P.)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒԲԵՐ

Անգլիսիայ: Ազատամիտների պարալուս Ասկլար կէվլանու իր ընտրողների ժողովում մի նոր ձևու ասել է, որը նուրբովս է եղել քաղաքական ներկայ դրութեանը: Հետտորի խօսքերի համաձայն, ունիոնիտու կառավարութեան զիր-բըն այնքան է խախտվել ժողովրդական դրամ-ների շայն ծախքերով, դատակարարային օրէնս-գրութիւնով և կուսակցութեան բռնած դիրք-բովը մարտային բէֆօրմների առիթով, որ այդ կառավարութիւնը չէր կարող երկար տևել: Նա ստիպված կը լինի մոտ ապագայում լուծել պարլամենտը և նոր ընտրութիւններ նշանակել, որոնք անշուշտ կատարարութեան պարտու-

